

13. Соколова І. Професійна компетентність вчителя: проблема структури та змісту // Неперервна професійна освіта: теорія і практика: Науково-методичний журнал. – 2004. – Випуск 1. – С. 8–16.
14. Татур Ю.Г. Компетентность в структуре модели качества подготовки специалиста // Высшее образование сегодня. – 2004. – № 3. – С. 20–26.

The article highlights the content and structure of the professional competence of teachers of music – the head of FIB with its main components: motivational, operational and cognitive, emotional and volitional, evaluative.

Key words: *competence, professional competence, children's folk-instrumental band, a teacher of music.*

УДК 378.016:785

Мозгальова Н. Г.

ТВОРЧО-ПРОФЕСІЙНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ФОРМУВАННЯ УСПІШНОЇ ОСОБИСТОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МУЗИКИ

У статті розглянуто проблему комплексного становлення усього потенціального арсеналу майбутніх учителів музики в цілісній системі інструментально-виконавської підготовки. Проаналізовано широкий потенціальний арсенал (інтелектуальний, виконавський, аксіологічний, ментальний, евристичний, інтуїтивний, художній) формування успішної особистості вчителя музики, що поєднує в собі інтереси й потреби, спрямованість і схильності, інтелектуальні, емоційні, вольові, виконавські якості і дії, що обумовлюють успішність різних видів творчопізнавальної та навчально-виконавської діяльності студентів. Об'єктивним показником функціонування потенціальних можливостей майбутнього вчителя музики є поява мотиваційних тенденцій самопізнання, самооцінювання, самоствердження, самореалізації.

Ключові слова: *потенціал, учитель музики, успішна особистість, виконавські уміння і навички.*

Проблема визначення змісту і шляхів активізації потенціальних можливостей особистості майбутнього вчителя в умовах вищого навчального закладу набуває усе більшого значення для дослідників різних наукових галузей. Так, філософами (В.Андрущенко, І.Зязюн, М.Бердяєв, М.Каган, В.Швірев та ін.) обґрунтовано основні положення теорії пізнання про діалектичну взаємодію потенційних та актуальних можливостей особистості, визначено механізм їх розвитку. У психолого-педагогічній галузі проблема активізації творчих потенцій особистості представлена у наукових доробках С. Гончаренка, К. Абульханової-Славської, А. Алексюка, Р. Бернса, Л. Виготського, Дж. Гілфорда, І. Кучерявого, О. Клепікова, О. Леонтєва, В. Загвязинського, Н. Кічук, А. Маслоу, В. Моляко, Я. Паномарьова, С. Рубінштейна, С. Сисоевої, П. Торренса та ін. Дослідженням педагогічного потенціалу мистецтва у розвитку творчої особистості майбутнього вчителя опікуються С. Коновець, Л. Масол, О. Олексюк, В. Орлов, О. Отич, О. Рудницька, О. Ростовський, О. Щолокова та ін. Однак проблема розкриття та реалізації потенціальних можливостей майбутнього вчителя музики не знайшла належного висвітлення у науковій літературі. Тому, метою статті стало визначення найбільш актуальних і затребуваних у практиці мистецького навчання потенціальних джерел, що зумовлюють формування успішної особистості вчителя музики.

У сучасних наукових працях зазначається, що унікальність людського життя, його потенціал (лат. *potentia* – сила) утворює діалектичну єдність біологічного і соціального. Багатство потенціальних можливостей виступає основою людського духу і розкривається в процесі

пізнання світу, свого «Я», усвідомлення сенсу власного життя. Потенціал є квінтесенцією загального обдарування особистості і зумовлює її успішність в тих чи інших видах діяльності. Виступаючи чинником саморозвитку, він характеризується динамікою функціонування і тому вимагає свого планомірного нарощування. У науковій літературі існують різні визначення поняття «потенціал особистості». Одним з вдалих його трактувань можна вважати тлумачення Дж.Гілфолрда, згідно з яким – це сукупність здібностей та інших якостей особистості, котрі сприяють продуктивному мисленню [8].

Варто, зазначити, що сучасні дослідники (С. Коновець, О. Олексюк, О. Отич, Г. Падалка, Н. Сегеда, О. Реброва, О. Шевнюк, О. Щолокова та ін.), вивчаючи потенціальні можливості особистості, визнають існування різноманітних підходів до обґрунтування означеної якості, що знайшло відображення у визначенні ними різних видів потенціалу. Серед найбільш актуальних для сучасної практики мистецького навчання можна назвати аксіологічний, художній, духовний, інтелектуальний, мистецький, ментальний, творчий, евристичний, виконавський.

Для повнішого розуміння окресленої проблеми варто висвітлити наукову позицію М. Кагана, згідно з якою взаємозв'язок потенціалу особистості вчителя забезпечує смислове розширення людської суб'єктивності та активізує процес розвитку професійно значущих ціннісних орієнтацій. Якщо в межах аксіологічного та художнього потенціалів відбувається концептуальне осмислення власної позиції щодо вихованців, то творчий потенціал зумовлює повноцінний акт її самовираження в процесі професійної самоактуалізації. Актуалізуючись, потенціал пробуджує творчу здатність особистості, яка, в свою чергу, реалізуючись у тому чи іншому виді діяльності, розкриває і збагачує потенціал. Ця взаємодія виводить творчий потенціал на провідне місце в структурі особистості і виступає чинником її духовного зростання.

Науковий пошук багатьох сучасних вчених (С. Коновець, О. Кульчицька, А. Лук, В. Моляко, О. Отич, П. Торренс, С. Сисоева та ін..) увінчався визначенням основних параметрів творчого потенціалу, а саме:

- спрямований інтерес до певної галузі знань ще в дитячі роки, зосередженість на творчій роботі (О. Кульчицька);
- готовність до ризику, неравномірність успіхів у вивченні навчальних предметів, імпульсивність, раптовість і незалежність міркувань (А. Лук);
- енергія, стійкість і наполегливість (П. Торренс);
- творчі результати в одному чи декількох видах діяльності (С. Коновець);
- самоактуалізована творча індивідуальність (О. Отич);
- творчі вміння, індивідуальні особливості психічних процесів, що сприяють успіху людини у творчій діяльності (С. Сисоева);
- прагнення до оригінальності, до нового, заперечення звичного, високий рівень знань, уміння аналізувати явища, порівнювати їх, стійку зацікавленість певною роботою (В. Моляко).

Стосовно останнього положення цілком переконливими є погляди С.Гончаренка, який стверджує, що розвиток творчого потенціалу особистості є важливою умовою культурного прогресу суспільства й виховання людини. Тому на всіх щаблях школи (початкової, середньої, вищої) учений радить звертати особливу увагу на формування в учнів різноманітних, глибоких і міцних знань, на максимальну стимуляцію самостійної діяльності учнів, на розвиток стійких творчих інтересів, цілеспрямованості творчих пошуків, наполегливості під час виконання художньо-творчих завдань [3, с. 19 – 23].

Одним з проявів творчого потенціалу є евристичний потенціал особистості, тобто наявність здібностей створювати нові ідеї, теорії, штучні матеріальні об'єкти. В якості синоніму еврилогії науковці часто застосовують словосполучення «теорія творчості», тобто теоретичне осмислення шляхів отримання не тільки нових знань, але й нових матеріальних об'єктів. В евристичному навчанні студент сам виробляє для себе новий зміст освіти у формі ідей, творчих робіт, досліджень. Евристична діяльність вчителя музики передбачає відкриття

нових, раніше невідомих музично-педагогічних закономірностей, нові способи осмислення мистецької дійсності, нову систему педагогічних дій, досягнення нових професійних цілей. Застосовані у такій діяльності прийоми евристичного типу стимулюють пошук способів вирішення нових, раніше невідомих проблем, відкриття нових для суб'єкта діяльності знань, що відповідають природі та специфіці творчої музично-педагогічної діяльності.

Специфіка та особливості професійної діяльності майбутнього вчителя музики вимагають розвитку та реалізації його інтелектуально-творчого потенціалу. Особливості його розвитку в системі мистецької освіти вимагають спеціально розроблених психолого-педагогічних умов та збалансованих методичних засобів. У даному контексті варто підкреслити наступне: широке коло дослідників вважають, що «для оптимального розвитку та реалізації інтелектуально-творчого потенціалу майбутнього вчителя музики у цілісній системі роботи загальноосвітнього навчального закладу потрібно створити сприятливий педагогічний простір інноваційного ґатунку, запровадивши при цьому певні психолого-педагогічні умови, засоби і методи, забезпечивши цей комплекс конкретними механізмами виконання, а не тільки педагогічними концепціями та методичними настановами» [2, с. 120].

Важливим проявом інтелектуально-творчого потенціалу вчителя музики, на думку сучасних піаністів-дослідників (Н.Гуральник, Е.Кубанцевої, І.Рахімбаєвої, О.Склярова, Г.Ципіна, І.Чернишової, В.Шульгіної, О.Шолокової та ін.), є готовність до інноваційної діяльності. В нашому розумінні це – особливий особистісний стан, який передбачає наявність у майбутнього вчителя музики мотиваційно-ціннісного ставлення до музично-педагогічної праці, володіння ефективними способами і засобами досягнення педагогічних цілей, здатності до творчості і рефлексії. Успішність власної педагогічної інноваційної діяльності допомагає долати труднощі, продуктивно, нестандартно організовувати музичне навчання, адекватно оцінювати та аналізувати зміни в музично-освітній діяльності, стимулювати відкриття учнів, відстоювати новаторські підходи у виборі репертуару для виконавської практики, втілювати художньо-технічні мистецькі задуми у власному виконавстві.

Механізмом забезпечення художньо-творчого потенціалу майбутнього вчителя музики виступає мистецька творчо-орієнтована діяльність, «яка спрямовує його на розширення пізнавальних можливостей, розвиток світоглядних установок, активізацію внутрішнього емоційного життя, відновлення духовних сил в умовах напруженого сьогодення» [5, с. 97]. Завдяки цьому уможлиблюється реалізація педагогом тих своїх інтересів і здібностей, які до цього часу не були актуалізовані. Крім того, шукаючи нові засоби й форми роботи, педагог інтегрує власні духовні, інтелектуальні, емоційно-вольові і практичні можливості. Особливої ваги у його роботі набувають емоційно-чуттєве відношення до явищ оточуючої дійсності, художнє бачення та сприйняття світу. Враховуючи, що процес художньої творчості ґрунтується на різноманітній інформації, отримуваній особистістю у ході пізнання дійсності та її оцінювання, неабиякого значення у процесі реалізації художньо-творчого потенціалу набуває явище миттєвого осяння, прозріння, інсайту, яке науковці називають ще «творчою інтуїцією», а з огляду на її присутність переважно у художній творчості і «художньою інтуїцією».

Разом з інтелектуально-творчим та художньо-творчим потенціалами, які відіграють значну роль в процесі набуття музично-педагогічних знань, умінь і навичок, особливе місце у процесі формування успішної особистості вчителя музики належить виконавському потенціалу.

Переважаюча більшість виконавців (О. Гольденвейзер, Г. Коган, Г. Нейгауз, С. Савшинський, С. Фейнберг та ін.) підкреслює, що сутність виконавсько-творчого потенціалу полягає в поєднанні художньої інтуїції, художньої свідомості, техніки та артистичної волі. Необхідно зазначити, що видатні виконавці і педагоги минулого і сучасності в своїх висловлюваннях відзначають різні компоненти, що складають виконавський потенціал. Так, Р. Шуман писав: «Подумати тільки, скільки умов повинно поєднатися, щоб прекрасне предстало у всім своїм достоїнстві і красі. Нам необхідні для цього широта і глибина задуму, ідейна спрямованість

твору, натхненне втілення, технічна досконалість виконавця, внутрішня потреба виразити і сприйняти найбільш сприятливий для даного моменту настрої» [7, с. 270]. Цю точку зору підтримував також А. Рубінштейн, який вважав, що виконати музичний твір без вправ, без володіння технікою неможливо, що однієї тільки техніки недостатньо для того, аби передати його красу слухачам. Необхідні розуміння, здатність відчувати музичний твір, творче втілення художнього задуму композитора. Важливість творчого компонента в роботі виконавця підкреслював і П. Чайковський. Він цінував уміння читати не тільки нотні знаки і умовні позначення, але й «осмислювати», «глибоко відчувати» і передавати те, що написано «між рядків», тобто відтворювати «характер і настрої твору». Згідно з Й. Гофманом, рівень виконавського потенціалу залежить від уяви, витонченості почуттів і духовного бачення. Піаніст вважав, що у досконалого виконавця ці якості, підкріплені знаннями, повинні злитися разом. Подібні думки з цього питання знаходимо у Л. Ауера, К. Ігумнова, К. Метнера, І. Назарова, Д. Ойстраха, І. Ямпольського, Н. Нежданової, Ф. Шаляпіна. Всі вони вбачають у реалізованому виконавсько-творчому потенціалі взаємообумовленість світогляду, культури, загальних і спеціальних знань, досвіду, смаку, уваги, волі, емоцій і техніки.

У контексті підготовки вчителів музики, ми визначаємо виконавський потенціал як сукупність музичних знань і здібностей, виконавських умінь і навичок, ціннісно-виконавських орієнтацій та цільових установок, що визначають міру виконавських можливостей майбутнього вчителя в художньо-інтерпретаційній діяльності, відображує цілеспрямованій художньо-інтерпретаційній діяльності, визначає здатність до виконавського саморозвитку і виконавської самореалізації у музично-педагогічному просторі

Загалом сучасні учені – філософи, психологи, педагоги підкреслюють, що «у творчій діяльності секрет успіху полягає скоріше не у так званому «раціональному» мисленні, а в тісному взаємозв'язку чіткої логіки та могутньої інтуїції» [4, с. 100]. Як зауважує С. Коновець, «будь-яка людина може володіти відповідним інтуїтивним потенціалом», що передбачає можливість отримувати інформацію нетрадиційним, тобто інтуїтивним способом «для повнішого сприйняття оточуючого світу, для того, щоб майже кожна особа відчула себе «майстром» свого життя, адже ... значна кількість інтуїтивних рішень, згодом приводять її до успіху в певній професійно-творчій діяльності» [4, с. 105].

На інтегрованому зв'язку художнього і творчого потенціалів у фаховій підготовці майбутніх учителів музики наголошує відомий радянський дослідник Л. Арчажникова. У своїх роботах вона переконливо доводить, що для якісної підготовки музиканта-педагога необхідно звертатися не тільки до музично-технологічної сторони творчості, але й до естетико-художньої, пов'язаної, перш за все з усвідомленням художніх образів музичних творів, з передачею студентам власного досвіду художнього осмислення життя та спілкування з мистецтвом [1].

Педагогічна доцільність такого підходу зумовлюється, на нашу думку, тим, що майбутньому вчителю необхідно навчити дітей розуміти музику, бачити її красу, тонко відчувати та відкривати для себе її розмаїття. Для цього викладачам вузів необхідно постійно дбати про систематичний розвиток у студентів вміння творчо підходити до побудови уроку. Адже «кожен учитель знає, що успіх уроку багато в чому залежить від того, наскільки логічно пов'язані його окремі частини, від послідовності викладу матеріалу» [6, с. 87]. Продуктивним стане навчальний процес, де учитель і учні не тільки налаштовані на творчість, а й спільно діють у цьому напрямку. Отже, спільний пошук, взаємодія у віднайденні нового, раніше не бувало, виявляється особливо ефективним чинником успішності професійної діяльності майбутнього вчителя.

Таким чином, аналіз та узагальнення різних наукових підходів до проблеми активізації потенціальних можливостей особистості, дозволив констатувати, що, в цілому, інтерес дослідників різних наукових галузей до різнопланових проявів творчого потенціалу пояснюється тим, що саме він допомагає людині сміливіше й розкутіше орієнтуватися у величезному потоці

інформації, бо характеризується самостійністю, вираженістю, винахідливістю, варіативністю, свіжістю і глибиною думки.

Змістовний аспект представленого потенціального арсеналу (інтелектуальний, виконавський, аксіологічний, ментальний, евристичний, інтуїтивний, художній) поєднує в собі інтереси й потреби, спрямованість і схильності, рівень розвитку інтелектуальних, емоційних, вольових якостей і дії, що обумовлюють успішність різних видів діяльності студентів. Об'єктивним показником функціонування потенціальних можливостей майбутнього вчителя музики є поява мотиваційних тенденцій самопізнання, самооцінювання, самоствердження, самореалізації. Все це є основою формування успішної особистості вчителя музики, що володіє високим рівнем психолого-педагогічних знань, виконавських умінь та навичок, прагне до нового, оригінального, котрий може відкинути звичайне, шаблонне і разом з тим здатен жити життям учнів, не втрачаючи при цьому своєї педагогічної гідності.

Список використаних джерел

1. Арчажникова Л.Г. Профессия – учитель музыки : книга для учителя / Л.Г. Арчажникова. – М. : Просвещение, 1984. – 110 с.
2. Галкіна Л.В. Развитие творческого потенциала учнів старшого підліткового віку в процесі музичних занять у загальноосвітніх навчальних закладах // Теорія і методика мистецької освіти / Л.В. Галкіна. – Вип. 4 (9). – 2009. – С.119-124.
3. Гончаренко С.У. Методика як наука / С.У. Гончаренко.– Хмельницький, 2000. – 30 с.
4. Коновець С.В. Творчий розвиток учителя образотворчого мистецтва : монографія / С.В. Коновець. – В. : Волинські обереги, 2009. – 384 с.
5. Отич О. Мистецтво у системі розвитку творчої індивідуальності майбутнього педагога професійного навчання : теоретичний і методичний аспекти : монографія / О.М. Отич; за наук. ред. І.А. Зязюна. – Чернівці : Зелена Буковина, 2009. – 752 с.
6. Падалка Г.М. Учитель, музыка, діти / Г.М. Падалка. – К. : Музична Україна, 1982. – 145 с.
7. Шуман Р. Избранные статьи о музыке / Р.Шуман. – М., 1956. – 275 с.
8. Gilford J.P. Trait of Creativiti . Ph. Vernon (ed.) Creativiti, / Gilford J.P. – N.Y.Plenu Press,1972. – 321 с.

This paper considers the problem of complex formation of all potential arsenal of future music teachers in an integrated system of instrumental performance training. Analyzed a wide arsenal of potential (intellectual, executive, axiological, mental, heuristic, intuitive, artistic) forming a successful music teacher identity that combines the interests and needs direction and inclination, intellectual, emotional, volitional, performing qualities and actions that lead to performance of different types of creative and cognitive and educational performance of the students. Objective performance of the potential opportunities of the future music teacher is the appearance of motivational tendencies of self-knowledge, self-assessment, self-determination, self-realization.

Key words: potential music teacher, successful person performing skills and abilities .